

Φαλμεράϋερ, τεχνάσματα του αντίπαλου δέους

ΕΛΛΗ ΣΚΟΠΕΤΕΑ

Θεμέλιο, 1999

Σημείωμα ανάγνωσης

Το βιβλίο της Έλλης Σκοπετέα «ΦΑΛΜΕΡΑΪΕΡ, τεχνάσματα του αντίπαλου δέους» και μόνο από την οπτική του, επηρεάζει όλη τη συζήτηση για την ταυτότητα της νέας Ελλάδας και αποκαλύπτει πως είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την αντίστοιχη της Γερμανίας και κατ' επέκτασιν και της Ευρώπης. Η σύγχρονη Ελληνική ιστορία από μακριά μοιάζει μια συνεχής απολογία, ξεχειλίζει «ενοχή», ενοχή που προκαλεί η σύγκριση με μια αρχαιότητα-εξιδανίκευση της ίδιας της Ευρώπης. Αυτό το σχήμα συγκροτεί τα συμβολικά δεσμά της Ελλάδος και την καθιστά περισσότερο ευάλωτη, πρόχειρη σε κάθε λογής χειραγώγηση.

Η περίπτωση «Φαλμεράϋερ» είναι ενδεικτική αυτού του κλίματος. Η επίθεση που έκανε σε οιαδήποτε δυνατή σχέση των σύγχρονων ελλήνων με τους αρχαίους απέσυρε το βασικό επιχείρημα υπέρ της δημιουργίας του ελληνικού κράτους, προσπάθησε να το απονομιμοποιήσει. Η Έλλη Σκοπετέα δίνει άλλη προοπτική στην υπόθεση και, κατά την γνώμη μου, απελευθερώνει την δυναμική της. Κι αυτό όχι επειδή απολογείται εύστοχα αλλά γιατί δεν απολογείται καθόλου, γιατί, τελικά, απλώς προσπαθεί να καταλάβει. Δεν εξετάζει την επίδραση του Γιάκομπ Φίλιπ Φαλμεράϋερ στην Ελλάδα αλλά τον δικό του περίγυρο, την δική του εποχή και κοινωνία, μια που γι' αυτόν η Ελλάδα ήταν ένα πεδίο σύγκρουσης με ιδέες και πεποιθήσεις, με φαντάσματα, που βρίσκονταν στην Γερμανία και τελικά την Ευρώπη. «Οι αντίπαλοι που πιο πολύ υπολόγιζε βρίσκονταν δίπλα του - και ήταν στα πράγματα». Και λίγο πιο κάτω: «Το ελληνολατρικό κατεστημένο στην παιδεία, το συντηρητικό κατεστημένο στην πολιτική[...]» (σελ. 17).

Το θεωρητικό σχήμα του Φαλμεράϋερ είναι αρκετά πολύπλοκο. Η «Ανατολή» είναι παντού (και στην Γερμανία την ίδια) και νομοτελειακά θα υπάρχει πάντα, όπως το κακό αντιμάχεται αιώνια το καλό, η ασχήμια την ομορφιά, η αρρώστια την υγεία. Πρόκειται για πάλη κοσμική, αναπόφευκτη, απαραίτητη. Και για λόγους φυλετικούς η Ανατολή δεν θα αλλάξει ποτέ ούτε και αξίζει άλλη μοίρα. Μια διαρκής

δίψα για δύναμη δόξα και ισχύ μαζί με μια περιφρόνηση για όποιον είναι αδύναμος και ασθενικός δικαιώνεται μέσα από την μοίρα και από μια νομοτέλεια «ιστορική». Εκφραστής της Δύσης είναι η Γερμανία ενώ για την Ανατολή πρωταγωνιστής είναι η Ρωσία και γενικώς οι Σλάβοι. Με όλες αυτές τις γενικεύσεις δεν εκπλήσσει πως αυτή η ένταση μεταφέρεται στο Βυζάντιο, στο οποίο γίνεται ολομέτωπη επίθεση. Εκεί γίνεται η θεμελίωση της θεωρίας περί φυλετικής κατωτερότητας και μειονεξίας του αίματος που καταπίνει τελικά και την Ελλάδα. Τα σχήματα είναι, σαφώς, ακροβατικά. Όσο προχωράμε βλέπουμε μια υπεροπτική αλλά μαραζωμένη ανθρωπότητα, οι άνθρωποι έχουν χάσει την σημασία τους μπροστά στις αφαιρέσεις, μπροστά στο αίμα, τις ιδέες, τις ράτσες. Κοντολογίς αφανίζεται ο άνθρωπος στο όνομα όμως των μεγάλων ευρωπαϊκών αξιών της εποχής. Στο όνομα της ελευθερίας, της «επανάστασης», του «ατομικισμού», του πολιτισμού.

Ο Φαλμεράυερ χαρακτηρίζεται από τον «αθεράπευτο ευρωπαϊσμό» του. «Το πιο πολύτιμο, και το πιο εύθραυστο, αγαθό της ανθρώπινης ιστορίας, και προ παντός του παρόντος, είναι η Ευρώπη» (σελ. 28). Λέει ο ίδιος πως η «καταστροφή της Ελλάδας» είναι «ο θρίαμβος μου». Αλλά γι' αυτόν ο αγώνας ήταν ένας αγώνας ενάντια στην καταπίεση, την αδικία, τον Δεσποτισμό κι όλα αυτά είχαν να κάνουν και με την Ελλάδα ή μάλλον με κάτι που διέκρινε στην Γερμανία και την Ευρώπη αλλά δε μπορούσε να κτυπήσει κατευθείαν. Όποτε το προσπάθησε ταπεινώθηκε, το πλήρωσε ακριβά. Το καθρέφτισμα της Ελλάδας με την γερμανική κατάσταση τον κάνει να μιλά για την Γερμανία όπως οι Έλληνες για τον δικό τους τόπο: «Είμαστε ο μοναδικός μεγάλος λαός, που η αυτοεκτίμηση του βρίσκεται σε τέλεια αντίθεση με την γνώμη του εξωτερικού. Ενώ εμείς απολαμβάνουμε θεωρητικώς το μεγαλείο μας και, παρασυρμένοι από την δόξα του γερμανικού ονόματος, σκεφτόμαστε ιδανικές κατακτήσεις σε ξένο τόπο, στην γειτονιά μας διαπραγματεύονται ποιός θα μας αναθέσει έργο και [ποιός] θα μας προσλάβει στην υπηρεσία του» (σελ. 172).

Η Σκοπετέα αναφέρει την περίφημη «Τυραννία της Ελλάδας επί της Γερμανίας» (τίτλος κλασσικού πλέον βιβλίου της E.M.Butler του 1935) και πως η σχέση της Γερμανίας με την Αρχαία Ελλάδα οδήγησε στην «αμήχανη παλινδρόμηση ανάμεσα σε δύο άκρα: από το σύνδρομο του “γνήσιου Έλληνα” στο σύνδρομο του ανήμπορου επίγονου» (σελ. 23). Αυτή η ευρωπαϊκή παρακαταθήκη είναι γνωστή στους νεοέλληνες και με κάποιον τρόπο είναι από τα πλέον ευρωπαϊκά χαρακτηριστικά τους. Να πούμε εδώ πως και ο Γιάκομπ Φίλιπ Φαλμεράυερ κουβαλά αυτή την κυκλοθυμία και σ' αυτό μοιάζει τόσο οικείος όσο και αποκρουστικός.

Πόσο οδυνηρό, ηρωικό ή παθολογικό, να δίνεις χρόνια από την ζωή σου για να παρακολουθήσεις έναν τόσο πικρό άνθρωπο. Έχω την αίσθηση πως η Σκοπετέα γράφει από προσωπική ανάγκη. Το κείμενο αυτό είναι το μισό από αυτό που υπάρχει στο νου της. Γράφει αυτά που θέλει να ξεκαθαρίσει. Μένει όμως το ερώτημα: Πόσο ο Φαλμεράυερ είναι εκφραστής της εποχής του; Είναι γερμανικό φαινόμενο ή ευρωπαϊκό; Ούτε καν γερμανικό μήπως; Απλώς μια δύσκολη προσωπικότητα; Ξέρουμε πως είχε μεγάλη επίδραση. Ο λόγος του μετείχε της κοινής γνώμης κι όχι μόνο στις εφημερίδες μεγάλης κυκλοφορίας. Για παράδειγμα ο Υπερίων του Φ. Χέλντερλιν τελεί υπό την επιρροή των ιδεών του, ένα βιβλίο με τεράστια απήχηση καθ' αυτό.

Όλη αυτή η ιδεολογικοποιημένη βία και πίκρα πόσο αντιπροσωπευτική είναι; Όπως και να 'χει η Γερμανική «εξαίρεση» δεν μπορεί να σταθεί διότι απλούστατα χωρίς το Γερμανικό πνεύμα δεν υπάρχει Ευρώπη και τούμπαλιν, είναι ακατανόητη η Γερμανία αν αφαιρεθεί από το Ευρωπαϊκό πλαίσιο. Η Γερμανία απλώς φέρνει τα πράγματα στην επιφάνεια. Η Σκοπετέα λέει για τον Φαλμεράυερ πως η Ελλάδα του «χρωστάει χάρες για την ιδεολογική της ωρίμανση». Το ίδιο μπορούμε να πούμε σε πολλές περιπτώσεις πως χρωστά η Ευρώπη στην Γερμανική «φωνή». Έφερε στην επιφάνεια ή επιτάχυνε την εκδήλωση του σκοταδιού της. Με την Μεταρρύθμιση π.χ. ή με τα στρατόπεδα συγκέντρωσης, από την Ινδία και το Κονγκό τα έφερε μέσα στην Ευρώπη, στην Πολωνία.

Αυτή η Ευρώπη, λοιπόν, που αναγνωρίζει πως δεν μπορεί να υπάρξει ούτε χωρίς ούτε με τον «άλλο», δηλαδή την Ανατολή, μήπως είναι πιο ανοικτή από την σημερινή; Μήπως δείχνει το «πρόσωπο» της σαφέστερα; Οι εντάσεις, οι συνέχειες και οι ασυνέχειες μεταξύ του διαφωτισμού, του φυλετισμού, της ορθολογικότητας, του οριενταλισμού, του δυτικισμού, του ατομικισμού, του ιδεαλισμού κ.ο.κ. έτσι ανάγλυφες κι ανησυχητικές μήπως βοηθούν; Μήπως είναι τα θεμέλια της σύγχρονης Ευρώπης;

Ένα παιχνίδι αντικατοπτρισμών παίζεται διαρκώς όπου ο ένας ανακαλύπτει μέσα του αλήθειες του άλλου και ο καιρός κάνει τα σφάλματα και τις αδυναμίες πολύτιμα μαθήματα. Η Σκοπετέα μας λέει πως ο Φαλμεράυερ υποστηρίζει πως «διασώζοντας από το ναυάγιο μια επανάσταση, την οποία προκάλεσαν Ρώσοι και διεκπεραίωσαν Αρβανίτες, οι Ευρωπαίοι μονάρχες παραχώρησαν την ζωή, όχι σε ένα κράτος, αλλά σε ένα απόσπασμα» (σελ. 167). Κι αναρωτιέται κανείς με ποιο σκεπτικό δεν είναι «αποσπάσματα» τα ευρωπαϊκά κράτη; Από που αντλούν την πληρότητα τους;

Πριν απαντήσει κανείς νομίζω αξίζει να αναρωτηθεί γιατί σε όλο τον δυτικό κόσμο, τουλάχιστον εκείνη την εποχή, οι τράπεζες, τα δικαστήρια, τα κρατικά κτήρια, τα θέατρα, παντού, αντλούν το κύρος τους από κάτι «άλλο», από την Αρχαιότητα. Κι ακόμα περισσότερο, μήπως το να είσαι «απόσπασμα» δεν είναι αρνητικό;